

В. В. Топчій,

доктор юридичних наук, професор

Л. А. Жерж,

доктор філософії в галузі права

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Державний податковий університет

вул. Університетська, 31, 08205, Ірпінь, Київська область, Україна

E-mail: zherzh.liuda@gmail.com

Мета: визначення основних напрямів реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини на основі вивчення позитивного досвіду окремих зарубіжних країн (Бельгія, Великобританія, Іспанія, Німеччина та пострадянські держави).

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові методи пізнання, за допомогою яких у авторів постала можливість окреслити шляхи вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконною трансплантацією, на сучасному етапі, а саме термінологічний, логіко-семантичний, функціональний, системно-структурний, логіко-нормативний методи.

Результати: автори наголошують на необхідності внесення конкретних змін до статей 143, 149 та 115 КК України з метою вдосконалення кримінального законодавства у сфері трансплантології.

Обговорення: автори констатують, що кількість зареєстрованих злочинів у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини за останні 10 років є незначною, що може свідчити про неактуальність обраної теми, однак це є свідченням проблеми латентності досліджуваної категорії злочинів та потребує детального дослідження.

Ключові слова: злочини у сфері трансплантації; донор; реципієнт; кримінальна відповідальність; трансплантат; анатомічні матеріали людини; латентна злочинність.

Постановка проблеми та її актуальність.

Стрімкий розвиток технологій трансплантації на початку ХХ століття спричинив появу нового виду суспільно небезпечної протиправної діяльності, яка набула поширення у зв'язку з можливістю отримувати від неї значні прибутки, причому за рамками однієї країни. Жага до життя та попит на донорський матеріал призвели до розвитку різноманітних способів отримання трансплантатів людини, що має суспільно небезпечний характер, адже їх супроводжує широкий спектр учинення таких злочинів, як вбивство, заподіяння тілесних ушкоджень, підроблення чи знищення документів, незаконні аборт чи всиновлення, укладання комерційних угод

стосовно людини, контрабанда, зловживання службовим становищем тощо. Це обумовлює необхідність посилення кримінально-правового захисту людини, її прав на безпеку, життя та здоров'я та визначення перспективних напрямів реформування кримінального законодавства у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Серед науковців і практиків існує думка, що злочинів у сфері трансплантації зареєстровано значно менше, ніж учинено та виявлено, з таких причин: недостатня повнота опису суспільно небезпечних форм протиправної діяльності у сфері трансплантації та способів її вчинення; низька ефективність організації виявлення та

документування злочинів у сфері трансплантації; недоліки юридичної конструкції відповідних кримінально-правових норм; застосування злочинцями новітніх інформаційних технологій у підготовці до вчинення злочину (вербування донорів, комунікація між учасниками та одержання електронних коштів через всевітню мережу Інтернет з максимальним шифруванням тощо).

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблеми правового регулювання трансплантації, окремі кримінально-правові й кримінологічні аспекти відповідальності за злочини, пов'язані з незаконною трансплантацією розкриті у роботах таких вчених як С. Гринчак, О. Ілляшенко, К. Катеринчук, І. Кирилюк, С. Лихова, Ю. Лісіцина, О. Мислива, А. Мусієнко, Г. Чеботарьова, а також у роботах зарубіжних вчених Д. Будіані-Сабери, О. Капітонова, С. Колумб, О. Романовської, Г. Романовського. Незважаючи на те, що наукові доробки цих учених становлять значну наукову і практичну цінність, необхідно зазначити, що нам не вдалося знайти праці з висвітленими конкретними напрямками реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, а тому розкриття зазначеної теми є актуальною.

Мета статті – розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавчих ініціатив у сфері кримінально-правового захисту анатомічних матеріалів людини.

Виклад основного матеріалу. Трансплантація анатомічних матеріалів людини в сучасному світі стає поширеним способом медичної діяльності, що дозволяє зберегти життя багатьом пацієнтам. Однак, зазначений процес, незважаючи на його істотне значення для сфери охорони здоров'я, супроводжується цілим рядом злочинних діянь. Кримінальне законодавство України передбачає такі склади злочинів у сфері протиправних суспільно небезпечних діянь проти життя та здоров'я, волі, честі та гідності особи, що стосуються трансплантації: ст. 143 КК України (Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини), а також частково ст. 149 КК України (Торгівля людьми) – в частині торгівлі людьми, вчиненої з метою експлуатації у формі вилучен-

ня органів для трансплантації. Однак, на практиці виявилися й інші види злочинів у зазначеній сфері. Наприклад, правозастосувачем у ППВСУ від 07.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» щодо передбаченого у п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України умисного вбивства з корисливих мотивів роз'яснено, що його слід розуміти також як «подальше використання органів чи тканин людини у певних корисливих цілях (для трансплантації, незаконної торгівлі)». У такий спосіб склад умисного вбивства з корисливих мотивів було ототожнено з умисним убивством людини як донора.

На основі наданих статистичних даних Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора та Державною судовою адміністрацією України за 2010–2020 рр. в Україні загалом зареєстровано 59 злочинів, передбачених ст. 143 КК України «Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини», та чотири діяння, передбачені ст. 149 КК України (зокрема, в частині торгівлі людьми вчиненої з метою експлуатації у формі вилучення органів для трансплантації).

Аналізуючи офіційні дані кримінальної статистики щодо зареєстрованих злочинів, пов'язаних із незаконною трансплантацією анатомічних матеріалів людини на території України, можна припустити, що вказана проблематика не є актуальною для нашої держави. Водночас, всупереч офіційній кримінальній статистиці на одному з останніх засідань Ради Європи акцентувалася увага на тому, що торгівці людськими органами або тканинами людини активно діють на території східноєвропейських держав та, зокрема, в Україні. Щороку обсяг «тіньових» прибутків від торгівлі людськими органами становить 6-8 трильйонів доларів, а прибутковість торгівлі людьми дорівнює нелегальній торгівлі наркотиками та зброєю [1]. Дослідники вказують, що за рік у світі в середньому порушують понад 50 кримінальних справ про незаконний продаж людських органів, а завдяки «мережі злочинних угруповань, які спеціалізуються на отриманні та доставці донорів та їх органів», кримінальний бізнес у цій сфері набув транснаціонального характеру [2, с. 87].

На думку ряду вчених результат низької кількості зареєстрованих кримінальних проваджень у сфері незаконної трансплантації за останні 10 років є наслідком збільшення латентності розглядуваної категорії злочинів. Цьому сприяє складність виявлення транзитних донорів, які намагаються залишити територію України чи потрапити та пересуватися по її території легально. Однак, насправді Інтернет переповнений оголошеннями про купівлю-продаж людських органів. Громадяни України різного віку та статі (переважно у віці від 25 до 35 років) пропонують на продаж свою нирку. Крім хворих, які реально пишуть, що потребують негайних трансплантацій, в інтернет-оголошеннях багато людей, які пропонують на продаж орган у зв'язку з фінансовими проблемами, також є люди, які пропонують стати посередниками в цих незаконних операціях купівлі-продажу. А попит, звісно, породжує пропозицію: донори всіх можливих органів, заповнивши всевітню мережу, виставляють на продаж найцінніше – власне життя та здоров'я.

Варто відмітити той факт, що незначна кількість зареєстрованих та ще менша кількість облікованих злочинів, передбачених ст. 143 КК України, у жодному випадку не можуть вказувати на відсутність проблеми. Адже розглядаючи статистичні дані стосовно злочинів, юридичні склади, яких передбачені у диспозиції ст. 143 КК України, у яких провадження закрите, особам вручене повідомлення про підозру, на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або припинення) та за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом [3] можемо виявити штучну латентність цього злочинного діяння та визначити проблеми досудового розслідування незаконної трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Так, за 2013 – 2020 рр. усього зареєстровано 30 злочинів, за які кримінальна відповідальність передбачається у ст. 143 КК України, з них 80 % обліковано, а інші 20 % виключені з обліку у зв'язку із закриттям провадження на підставі пунктів 1, 2, 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК України. За вказаний період за ст. 143 КК України обліковано лише 24 злочини, з них лише 4 особам вручено повідомлення про підозру. Більшість

вчинених у 2013 – 2020 рр. злочинів, відповідальність за які передбачається у ст. 143 КК України, залишилися не розкритими, а особи, які їх вчинили, не встановлені й не притягнуті до кримінальної відповідальності. Зазначимо, що питома вага направлених обвинувальних актів до суду за вказаною категорією злочинів за 2013 – 2020 рр. становить усього 16,6 %. Ще одним негативним показником діяльності правоохоронних органів з протидії незаконним трансплантаціям за аналізований період є залишки на кінець звітного періоду 13 злочинів (або 54,2%) без прийнятих рішень.

Наведені статистичні дані, які підтверджують факт існування штучної латентності досліджуваного виду злочинності, є свідченням необхідності реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Відмова осіб, які стали жертвами злочину, від звернення до правоохоронних органів є однією із причин існування латентної віктимності. Питання віктимності пацієнтів досліджувала С. Лихова, яка детально проаналізувала феномен «автономія пацієнта» як об'єкт кримінально-правової охорони. Поява принципу автономії пацієнта є фактом визнання за людиною права на самовизначення і формою визнання її моральної унікальності, тобто фактично є визнанням права людини на реалізацію того, як людина розуміє та усвідомлює свої індивідуальні цілі, потреби і вподобання, а також того, яку людина ставить межу щодо втручання у своє індивідуальне існування, в поле своєї самостійності [4, с. 177]. Автономія пацієнта є надзвичайно важливою як перед прийняттям рішення щодо проведення трансплантації, так і після цієї операції. Найбільш розповсюдженими порушеннями автономії пацієнта, які вчиняються медичними працівниками саме з позиції кримінального права є умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого, а також вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їхньої трансплантації. Як донор, так і реципієнт у цих випадках

дках стають жертвами злочину через порушення їх автономії як пацієнтів.

Варто зазначити, що наприкінці 2019 року було внесено зміни до ч. 1 ст. 143 КК України щодо криміналізації лише тих умисних порушень встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, які спричиняють істотну шкоду здоров'ю потерпілого [5], внаслідок чого порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів трупа стали кримінально некараними. За ознаками розглядуваного складу злочину неможливо кваліфікувати незаконне отримання анатомічного матеріалу після смерті, оскільки в нормі йдеться лише про живого донора, з яким здійснюють певні психологічні маніпуляції. Такі дії також не охоплюються ч. 2 ст. 297 КК України, якою передбачено «незаконне заволодіння тілом померлого... з корисливих мотивів», адже в Законі України «Про поховання та похоронну справу» роз'яснено, що термін «тіло померлого» варто розуміти як останки або прах.

Так, раніше до внесення змін до ч. 1 ст. 143 КК України всі діяння, які порушували встановлений законом порядок здійснення трансплантації, яка як спеціальний метод лікування полягає в пересадці реципієнту органа або іншого анатомічного матеріалу, взятих у людини (донора-трупа), кваліфікувалися за ч. 1 ст. 143 КК України. Потрібно з'ясувати, як тепер з 01.01.2020 притягнути до кримінальної відповідальності всіх суб'єктів злочину, які свідомо порушують порядок вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або виготовлення біоімплантатів у разі посмертного донорства, який регламентується статтею 17 Закону України про трансплантацію [6].

Після внесених змін до КК України притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які порушують умови та порядок вилучення анатомічних матеріалів у разі посмертного донорства неможливо, оскільки ці діяння не криміналізовані чинним КК України, що спричинює прогалину у кримінальному законодавстві. У більшості зарубіжних країн кримінальна відповідальність передбачена за незаконне вилучення органів, коли органи вилучені або у живого донора

без його вільної, усвідомленої і конкретної згоди, або коли вилучення органів зроблено від померлого донора, але з порушенням порядку та умов такого вилучення (наприклад, Бельгія, Великобританія, Узбекистан). В Іспанії взагалі злочини, пов'язані з торгівлею людськими органами, характеризуються різницею в покаранні, залежно від того, чи це органи живих людей чи померлих [7].

Спираючись на зарубіжний досвід та для усунення прогалин у чинному кримінальному законодавстві України з питань трансплантології, пропонуємо частину першу статті 143 КК України доповнити пунктом 1-1 такого змісту:

«Умисне порушення встановлених законом умов та порядку вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації та/або незаконне виготовлення біоімплантатів у разі посмертного донорства, – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до одного року, або обмеженням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого».

Незаконна трансплантація завжди вчиняється відносно донора або реципієнта. Проте з прийняттям змін до КК України виникає і ряд питань. Однією з проблем, яка виникла на практиці є прогалина в кримінальному законодавстві, спричинена внесенням змін до ч. 1 ст. 143 КК України. Зокрема, законодавець надав у диспозицію цієї статті нове оціночне поняття «істотна шкода здоров'ю потерпілого», але не надав ніяких роз'яснень щодо його змісту. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України: істотна шкода – це обов'язкова, атрибутивна ознака будь-якого кримінального правопорушення, адже якщо її не заподіяно, то діяння не може вважатися кримінальним правопорушенням [8]. Виникає питання, чи варто було включати даний термін в основний склад злочину, передбаченого у диспозиції ч. 1 ст. 143 КК України, адже істотна шкода – це ознака не лише даного складу злочину, у диспозиції статті якого вона вказана, а й окремих складів злочинів, у диспозиціях яких вона не описана.

Ми вважаємо, що при формулюванні кримінально-правових норм потрібно забезпечувати точність у їхньому тлумаченні під час їхнього застосування на практиці. Потрібно у ч. 1 ст. 143 КК України чітко окреслити відповідні суспільно небезпечні наслідки, які мають піддаватись або кількісним вимірам, або конкретно-якісному визначенню. Ми повністю підтримуємо наукові погляди К. В. Катеринчук щодо пропозиції внести зміни до диспозиції ст.ст. 121, 122, 125-127 КК України у частинах, що належать до сфери медичних знань і замінити поняття тяжких, середньої тяжкості та легких тілесних ушкоджень на юридично-медичні поняття тяжкої шкоди здоров'ю, середньої тяжкості шкоди здоров'ю та легкої шкоди здоров'ю. Також, у зв'язку із тим, що Правила 1995 р., якими у своїй діяльності керуються судово-медичні експерти загального профілю вже давно застаріли та містять значну кількість неточностей та невідповідностей чинному законодавству України, саме тому потрібно розробити нові Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості заподіяння шкоди здоров'ю. У нових Правилах потрібно надати медико-юридичне визначення «шкода здоров'ю» та врахувати при цьому і моральну шкоду, яка завдається потерпілому, а також привести у відповідність всі медичні визначення з положеннями сучасного кримінального законодавства України. Також заслуговує уваги пропозиція К. В. Катеринчук розробити кардинально нову Постанову, що визначатиме особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи, міститиме визначення та уточнення оціночної термінології (побої, удар, біль, страждання та його види, мучення, інші насильницькі дії) [9, с. 409–410].

Розглянемо таку форму вчинення об'єктивної сторони складу злочину як незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини (ч. 4 ст. 143 КК України), що становить самостійний склад злочину. Слід наголосити, що за чинним законодавством України повністю заборонено укладати або пропонувати укладати будь-які договори щодо купівлі-продажу анатомічних матеріалів людини (ст. 20 Закону України про трансплантацію) [6]. Відмітимо окремі

пропозиції, щодо вдосконалення даної кримінально-правової норми. Зокрема, як уже зазначалося, відповідно до чинного законодавства у сфері трансплантації, забороняються будь-які угоди (і їх укладення, і пропонування щодо укладення), тобто вони всі є незаконними. Таким чином, нелогічною є сама диспозиція ч. 4 ст. 143 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини, вводячи в оману, що існує ще ніби й законна. Саме тому пропонуємо внести зміни до диспозиції ч. 4 ст. 143 КК України і виключити з неї слово «незаконна», оскільки будь-яка торгівля анатомічними матеріалами є незаконною і підлягає кримінальній відповідальності.

Вважаємо, що шкода, яка наноситься здоров'ю потерпілого в результаті вилучення його органів, які він продає, щоб фінансово збагатитися, є неспіврозмірною санкції за цей вид злочину. Адже життя та здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, і ніхто, навіть сама людина, не має права себе позбавляти життя та здоров'я. Саме тому варто збільшити строки позбавлення волі за цей вид злочинного діяння та, відповідно, віднести цей злочин до категорії тяжких злочинів. Пропонуємо оновлену редакцію ч. 4 ст. 143 КК України, в яку, на нашу думку, варто додати примітку-роз'яснення:

«4. Торгівля анатомічними матеріалами людини, – карається позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років».

Примітка. 1. Під дію кримінально-правової норми, передбаченої ч. 4 ст. 143 КК України підпадають як продавці, так і покупці анатомічних матеріалів людини.

Аналізуючи диспозицію ч. 4 ст. 143 КК України та зважаючи на кількість реклами анатомічних матеріалів у мережі Інтернет, неможливо не відреагувати на законодавчу заборону реклами анатомічних матеріалів людини, яка наразі не знайшла свого відображення у кримінальному законодавстві України, що, вважаємо, є прогалиною та потребує вирішення.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України про трансплантацію: «реклама анатомічних матеріалів людини забороняється, крім соціальної реклами, з метою популяризації трансплантації

анатомічних матеріалів людини» [6]. Проте вказана норма є суто декларативною і не містить відповідальності, до якої буде притягнуто особу за рекламу анатомічних матеріалів. Підтвердженням цього є і відсутність вказаної заборонної норми у Законі України «Про рекламу», який визначає засади рекламної діяльності в Україні, регулює відносини, що виникають у процесі виробництва, розповсюдження та споживання реклами, містить норми щодо заборони реклами певних об'єктів, але не регулює питання заборони реклами анатомічних матеріалів людини.

Враховуючи кількість відкритих пропозицій реклами анатомічних матеріалів як об'єктів купівлі-продажу, які містяться у відкритому доступі в мережі Інтернет та кримінально-правові наслідки незаконної реклами анатомічних матеріалів, а також позитивний досвід у цьому напрямі таких провідних країн як Бельгія, Великобританія, Іспанія та Німеччина, вважаємо за доцільне Розділ II Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» доповнити статтею 143¹ такого змісту:

«Стаття 143¹. Рекламування анатомічних матеріалів людини з метою їх купівлі-продажу

Рекламування анатомічних матеріалів людини з метою їх купівлі-продажу, – карається штрафом до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до двох років».

У ч. 5 ст. 143 КК України одночасно міститься декілька форм співучасті, проте, виходячи зі змісту ст. 28 КК України, слід враховувати, що їхня суспільна небезпечність є різною, а вживаються вони у чинному КК України як рівнозначні (через коми) в одній частині статті. Ми вважаємо, що потрібно ці дві різні форми співучасті роз'єднати та викласти в окремих частинах ст. 143 КК України та передбачити за них різні санкції відповідно до рівня їхньої суспільної небезпеки. Також зазначимо, що запропоновані частини 5 та 6 ст. 143 КК варто розглядати не як самостійні склади злочину, а як особливо кваліфіковані склади.

Пропонуємо з метою усунення проблем та неточностей, які виникають під час кваліфікації злочинів за ст. 149 КК України, що стосуються торгівлі людьми з метою вилучення тканин або будь-яких інших анатомічних матеріалів, змінити в Примітці 1 поняття «вилучення органів» на «вилучення анатомічних матеріалів».

Здійснивши аналіз кримінального законодавства держав пострадянського простору, а також провідних європейських країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку, в частині встановлення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з незаконною трансплантацією встановлено, що з-поміж позитивних аспектів, які доцільно запозичити вітчизняному законотворю, є, зокрема, такі: розширення у вітчизняному кримінальному законодавстві кола потерпілих від злочинів у сфері трансплантації (*КК Естонії, Білорусі, Узбекистану, Латвії та Киргизії*); збільшити межі покарання за незаконну трансплантацію (ч. 5 ст. 143 КК України) та встановити найсуворіше покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років (*Бельгія*) [10]; створення спеціального регулюючого органу, який би здійснював повний контроль та нагляд за будь-якими діями, пов'язаними з видаленням анатомічних матеріалів з людського тіла для використання у межах закону (*Великобританія*); внести зміни до ст. 143 КК України, а саме ввести таку кваліфікуючу ознаку як вчинення вилучення анатомічних матеріалів з метою трансплантації у неповнолітніх або вагітних жінок (*Великобританія, Республіка Казахстан та Республіка Таджикистан*); доповнити ч. 2 ст. 115 КК України пунктом 15 «вчинене з метою вилучення і/або використання чи продажу анатомічних матеріалів потерпілого» (*Азербайджанська Республіка, Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Молдова та Республіка Таджикистан*) [11, с. 286–302].

Висновки. Задля вирішення зазначених у статті проблем, необхідно вдосконалити законодавчу базу, передбачити достатнє державне фінансування, а також запровадити передовий досвід зарубіжних країн щодо врегулювання трансплантації анатомічних матеріалів людини.

Це допоможе зробити перші кроки до реорганізації всієї системи в цілому. Запропоновані напрями реформування кримінального законодавства України у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини необхідні як для стримування злочинів у сфері трансплантації анатомічних матеріалів людини, так і для стримування громадян України не виїжджати за кордон, щоб придбати або продати органи. З метою вирішення проблем у сфері трансплантології необхідне подальше безпосереднє дослідження кримінально-правових та кримінологічних аспектів трансплантології, що дозволить розробити низку подальших заходів для покращення стану даної сфери з урахуванням моральних, релігійних та соціальних факторів.

Література

1. Budiani-Saberi D., Columb S. A human rights approach to human trafficking for organ removal. *Med Health Care Philos.* 2013 Nov;16(4):897-914. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23743564/>
2. Мислива О.О. Кримінально-правова характеристика та запобігання незаконній діяльності у сфері трансплантації: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ДДУВС, 2019. 220 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за грудень 2020 року. *Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора.* URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo
4. Лихова С.Я. Кримінально-правова охорона автономії пацієнта в Україні. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право».* 2020. № 4(57). С. 175–181. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15082>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 20 груд. 2019 р. № 418-IX. Дата оновлення: 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/418-20>
6. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17 трав. 2018 р. № 2427-VIII. Дата оновлення: 15.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>
7. Código penal y legislación complementaria (Edición actualizada a 4 de marzo de 2019). URL: https://www.boe.es/legislacion/codigos/abrir_pdf.php?fich=038_Codigo_Penal_y_legislacion_complementaria.pdf (дата звернення: 25.08.2021).
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. (Редакція від 08.08.2021, підстава – 1684-IX, 1685-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Катеринчук К.В. Кримінально-правова охорона здоров'я особи: доктринальні, законодавчі та правозастосовчі проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 539 с. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
10. Loi relative au trafic d'organes humains et relative au principe de non-sanction des victimes de traite des êtres humains (1). 22 MAI 2019. URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2019/06/21_1.pdf#Page42
11. Жерж Л.А. Імплементация в Україні позитивного зарубіжного досвіду запобігання злочинам, пов'язаних з незаконною трансплантацією. *Вісник асоціації кримінального права України.* 2020. Вип. 14. Том 2. С. 286–302.

References

1. Budiani-Saberi D., Columb S. A human rights approach to human trafficking for organ removal. *Med Health Care Philos.* 2013 Nov;16(4):897-914. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23743564/>
2. Myslyva O.O. Kryminalno-pravova kharakterystyka ta zapobihannia nezakonnii diialnosti u sferi transplantatsii: monohraf. Dnipro: Dnipro. derzh. un-t vnutr. sprav DDUVS, 2019. 220 s.
3. Iedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia po derzhavi za hruden 2020 roku. Ofitsiinyi sait Ofisu Heneralnoho prokurora. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo
4. Lykhova S.Ya. Kryminalno-pravova okhorona avtonomii patsiienta v Ukraini. *Naukovi*

pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Yurydychnyi visnyk «Povitriane i kosmichne pravo». 2020. № 4(57). S. 175–181. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.57.15082>

5. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchych aktiv Ukrainy, shcho rehuliuut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni: Zakon Ukrainy vid 20 grud. 2019 r. № 418-IX. Data onovlennia: 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/418-20>

6. Pro zastosuvannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni: Zakon Ukrainy vid 17 trav. 2018 r. № 2427-VIII. Data onovlennia: 15.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

7. Código penal y legislación complementaria (Edición actualizada a 4 de marzo de 2019). URL: https://www.boe.es/legislacion/codigos/abrir_pdf.php?fich=038_Codigo_Penal_y_legislacion_complementaria.pdf (дата звернення: 25.08.2021).

8. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05 kvit. 2001 r. № 2341-III. (Redaktsiia vid 08.08.2021, pidstava – 1684-IX, 1685-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

9. Katerynychuk K.V. Kryminalno-pravova okhorona zdorovia osoby: doktrynalni, zakonodavchi ta pravozastosovchi problemy: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv, 2019. 539 s. URL: <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>.

10. Loi relative au trafic d'organes humains et relative au principe de non-sanction des victimes de traite des êtres humains (1). 22 MAI 2019. URL: http://www.ejustice.just.fgov.be/mopdf/2019/06/21_1.pdf#Page42

11. Zherzh L.A. Implementatsiia v Ukraini pozytyvnoho zarubizhnoho dosvidu zapobi-hannia zlochynam, poviazanykh z nezakonnoiu transplantatsiieiu. *Visnyk asotsiatsii krymina-lnoho prava Ukrainy.* 2020. Vypusk 14. Tom 2. S. 286–302.

DIRECTIONS FOR THE REFORM OF UKRAINIAN CRIMINAL LEGISLATION IN THE FIELD OF TRANSPLANTATION OF HUMAN ANATOMICAL MATERIALS

State Tax University
Universitetska str., 31, 08205, Irpin, Kyiv region, Ukraine
E-mail: zherzh.liuda@gmail.com

Purpose: to determine the main directions of reforming the criminal legislation of Ukraine in the field of transplantation of human anatomical materials based on the study of the positive experience of individual foreign countries (Belgium, Great Britain, Spain, Germany and the post-Soviet states). **The methodological basis** of the study was made up of general scientific methods of knowledge, with the help of which the author had the opportunity to outline ways to improve criminal liability for crimes related to illegal transplantation at the present stage. **Results:** the author emphasizes the need to make specific amendments to Articles 143, 149 and 115 of the Criminal Code of Ukraine in order to improve criminal legislation in the field of transplantology. **Discussion:** the author states that the number of recorded crimes in the field of transplantation of human anatomical materials over the past 10 years is insignificant, which may indicate the irrelevance of the chosen topic, but this is evidence of the problem of latency of the studied category of crimes and requires detailed study. General information on the number of recorded crimes provided for in art. 143, 149 of the Criminal Code of Ukraine, and the results of their pre-trial investigation for 2013-2020 indicate the artificial type of latency of these crimes when information about the illegal transplantation of human anatomical materials is received by law enforcement agencies, however, due to corruption links or lack of competence, etc., this information is not properly implemented in criminal procedure. The latency of this crime is also explained not only by the lack of experience in combating its identification, but also by the passivity of witnesses and victims as a result of distrust of the activities of law enforcement agencies, and the imperfection of criminal law. The article proposes amendments to the criminal legislation of Ukraine in the field of transplantology in order to eliminate the gaps in criminal legislation existing in practice. A promising study in this area remains the further study of the problems of illegal transplantation of human anatomical materials and the creation in the coming years of a number of secondary regulatory legal acts that will help to eliminate all existing gaps in criminal legislation and related to it in the field of transplantology.

Key words: crimes in the field of transplantation; donor; recipient; criminal liability; transplant; human anatomical materials; latent crime.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2022